

Beredskapsminnen

Så kom det som man väntat på i flera veckor, det rekommenderade brevet som kallade till militärtjänst. Ordern lydde på 30 dagars förstärkt försvarsberedskap från 1 november 1939. Inte trodde jag då, när jag fått min utrustning och en säng anvisad, att det skulle dröja 8 månader innan det blev muck. Under de följande 5 åren var jag inkallad i flera perioder varje år.

Vi fick nu börja repetera det som vi lärde oss under rekryttiden, dels på kaserngården och dels ute på fältet på den välbekanta Myran. Redan efter 14 dagars tjänstgöring fick vi meddelande att om några veckor skulle vi förflyttas ut i fält. Det betydde att vi skulle till någon plats vid våra gränser som vakt. Minnen från dessa år har jag här nedan tecknat upp.

Sista veckan i november började vi utrustas för tjänsten i fält. Nu behövdes varma kläder och rejäla skor. Svenska försvaret hade inte tillräckligt av dessa persedlar för att kunna utrusta alla fältförbanden, därför fick vi permission över en helg för att åka hem och hämta underkläder, strumpor, skor och ryggsäckar. Vi fick betalt för de persedlar som vi lämnade, som exempel fick vi 40 kronor för en ryggsäck och 30 kronor för ett par skor. Trots Per Albin Hanssons lugna försäkran om att Sveriges beredskap var god, undrade man ändå hur god den var.

Den 12 december 1939 började ilastningen vid Falu södra station. Allt lastades i godsfinkor, den tunga delen var kärror, hästar, kokvagn och tält, sist var det manskapets tur att embarkera sina vagnar. Vi låg 20 man i varje godsfincka på ett lager av halm, till höger och till vänster om dörrarna. Dessa dörrar var inte täta vilket gjorde att varje morgon när vi vaknade var de som låg

närmast dörrarna helt övertäckta av snö som drivit in under färdan. Mitt på golvet fanns en liten kamin som eldades med ved, den som satt eldvakt under natten hade ett stort ansvar, halmbädden var bara en meter från kaminen. En liten lykta hängde i taket och spred ett svagt sken över sovande soldater. När jag vaknade upp och såg alla ihopkrupna under sina kappor, såg att eldvakten fortfarande satt upp, tyckte jag att livet ändock gick an, trots vårt primitiva logi. Det var något trolskt men samtidigt vilsamt och skönt när jag kröp ner på halmen och lade kappan över mig. Benen fick inget med av kappan, men det gjorde inget, vi sov med byxor och strumpor på.

När vi åkt första natten och det ljusnat började vi undra var vi befann oss. Vid nästa uppehåll gläntade vi på dörren och upptäckte att vi var på väg norrut i Sverige. I vagnen hade vi med oss en kantin med varm choklad samt limpor och smör. Det var ett bra tidsfördriv att skära dessa limpor, göra smörgåsar och berätta historier. Vi fick meddelande att vi skulle bli utspisade av lottorna vid en station som heter Jörn. Tyvärr blev det inte så, vi kom så tidigt att lottorna inte hunnit laga någon ny mat sedan de utspisat en transport före oss. Vi fick istället ytterligare en kantin med choklad, mera limpa och framförallt fick vi mycket falukorv vilket glädde oss.

Bataljonsläkaren på sjukbesök bland soldaterna i Korpikå.

Den 15 december, efter två dygns resa, var vi framme i Morjärv där vi skulle lasta ur. Namnet Morjärv var för mig förknippat med kyla och mörker, det var de minnen min far berättat om som han upplevde Morjärv under första världskriget 1914. Jag fann att det stämde, kallt var det, 22 grader och inte fullt dagsljus.

Efter urlastningen startade vi skidmarschen till vår förläggningssort Korpikå. En marsch på närmare tre mil i 22 graders kyla på dåliga skidor med dåliga bindningar. Denna marsch har för många framstått som en fasans marsch. Vi som kom från landsbygden och haft arbete i skog och mark samt tillgång till skidåkning klarade oss bättre än kontorsanställda som kom direkt från sina kontor. Många orkade inte fram, dom bara satte sig ner och fick kliva upp i lastbilar som svarade för kön. Jag minns den sista halvmilen, vi såg skenet från den by där vi skulle förläggas, jag åkte i täten för tredje gruppen, till vänster om mig åkte andra gruppens chef, skogvaktare Swälas från Skattungbyn. Vi var trötta, skidor och stavar förflyttades helt mekaniskt, svetten i våra ansikten hade torkat och istället låg ett lager av salt över skinnet. Men vi fick inte ge upp, som gruppchefer måste vi hålla ut den sista biten, klockan var två på natten och 25 grader kallt. När vi kom fram till vår förläggning fick vi varm mjölk och kusar (bullar) innan vi alla 49 man försökte få plats i ett rum 30 kvm. stort som förtruppen hade ställt iordning åt oss. Vid två av väggarna var det uppbyggt en brits 2 dm., från golvet där 20 man skulle ligga som packade sillar. På nästa brits som låg 1,2 meter ovanför den nedre britsen skulle de övriga 19 mannarna ligga. Det var bondgårdens finrum som vi ockuperat. I taket var det spänt papp som målats med limfärg, limfärgen är en vattenbaserad färg och därför känslig för fukt. Detta medförde att varje morgon hängde papptaket flera decimeter ner. För att vi inte skulle dö av syrebrist hade vi ett av de mindre fönstren öppet hela natten, vilket föranledde protester från de som låg i bädden längst ner.

Vi bodde så här från 15 dec. 1939 till sista mars 1940. Denna trångboddhet medförde att vi nästan alla drabbades av förkylningar, hosta och feber. Hos vår bataljonsläkare var det alltid kö trots att undersökningen gick på löpande band, med samma metoder åt alla, gapa, ut med tungan. Receptet blev lika åt alla, gurgla med saltvatten och drick varm mjölk med emsersalt i. Läkaren döptes till dr. Emser.

Julen 1939 förtjänar ett särskilt kapitel. Dagen före julafton fick vi ägna hela dagen åt att snickra bord som vi skulle äta på när vi skulle fira julafton ute i det fria. Klockan 17.00 var det avlämning på gärdet utanför kompaniexpeditionen. Efter avlämningen tändes en brasa där vi kunde värma oss. Först blev det

Snickrande av bord till utspisningen utomhus på julafton.

solosång av Georg Jonsson från Mora, en prestation i 22 graders kyla. Efter solosången var det dags att sjunga några psalmer varvid Georg Jonsson spelade på en orgel som placerats vid brasan för att stämmorna inte skulle frysa fast. Som avslutning på den andliga utspisningen lästes Fader vår.

Så var det dags för den lekamliga utspisningen, vilken började med skinksmörgås och en öl som var på gränsen till issörja, men om man värmden vid brasan blev den drickbar. Måltiden avslutades med risgrynsgrot och mjölk, gröten var kokt i trossens kokvagn. Under tiden som vi firade julaftonen sjönk temperaturen ytterligare några grader, därför var det skönt att komma in i värmen och krypa upp i våra bäddar. Fortsättningen på julaftonen blev nu öppnandet av paket, som snälla människor skickat till oss i fält, samt berättande av historier någon timme innan John Blund kom med tystnaden.

Nästa morgon, juldagsmorgonen, skulle två av bataljonens kompanier stå uppställda på gårdet kl 6.00 för korum. Där stod vi i våra pälsar och pälsmössor och hälsade god morgon på vår bataljonschef major Ekvall. Det var 25 gr. kallt, men vi sjöng ändå Stilla natt, heliga natt. I den stunden längtade jag hem till kyrkan på Sollerön.

Något större nyårsfirande blev det inte från kompaniets sida. Men vi firade nyårsaftonen på plutonen i vår förläggning med litet extra god mat och dryck. Denna hade inköpts i Neder Kalix av den trevlige Ingemar Westling från Sågen.

Dagen före nyårsaftonen hade Westling fått några timmars permission för att åka till Kalix och handla. Tyvärr tog det så lång tid att handla för Westling att han missade bussen och kom inte till kvällsuppställningen. Vid avlämningen nyårsaftonens morgon frågade kaptenen varför Westling inte kom till uppställningen i går kväll. Det tog så lång tid att handla så jag missade bussen, svarade Westling. Kan det behövas så lång tid att handla litet mat, sporde kaptenen. Då kom svaret från Westling på finnmarksdialekt. ”Kapten förstår att en lär stå i å prut å si.!” Kaptenen förstod att det tar sin tid att pruta, Westling kunde känna sig lugn. Det blev ett trevligt nyårsfirande i vår förläggning, tack vare Ingemar Westling.

Jul och nyår var nu firade och ett nytt år hade börjat. Dagarna före jul hade vi ägnat all tid åt att förbättra våra förläggningar, och nu var det dags för övningar ute i terrängen. Det blev mycket skidåkning och det var härligt när det inte var för kallt. Men kallt blev det, i januari var det få dagar då kvicksilvret steg ovanför 30 graders strecket. Efter några veckors träning i fält kom order att vi skulle fram till finska gränsen vid Torne älv och gräva skyttevärn. Detta arbete som pågick i två dagar i veckan hela vintern var för oss en trevlig omväxling från övningarna i fält. Men mörkret och kylan var tryckande och man längtade hem ibland till ljusare trakter. Veckorna gick och när vi kommit till slutet av februari började dagarna bli ljusare även här uppe i norr. I slutet av mars kom så order att vi skulle avlösas av ett annat förband och vi skulle till Falun för att lämna in

Uppställning före dagens övningar i terrängen.

våra prylar. Den 4 april var jag hemma på Sollerön. Solen sken och det kändes vår i luften. Det kändes skönt att vara hemma och åka ut på Siljan och fiska, vilket jag också gjorde. Dagen var fin solen sken från en molnfri himmel, vinden var västlig vilket var en bra vind för fiske.

När jag kom hem efter ett lyckat fiske hörde jag på radio att tyskarna invaderat Norge. Jag tänkte då att nu kommer det nog snart en ny inkallelse, vilket det också gjorde. Två dagar senare kom order om omedelbar inställelse vid regementet i Falun. Det blev en snabb utrustning och den 14 april var vi på väg till Torsby. Från Torsby körde vi ut till olika posteringar vid norska gränsen. Den pluton jag tillhörde kom till en liten by norr om Östmark, byn hette Åskogsberg och låg alldeles vid norska gränsen. Från denna by gick en väg in i Norge. På ömse sidor om denna väg grävde vi eldställningar som vi oavbrutet förstärkte och kamouflerade. På andra sidan gränsen mitt för vår postering låg en norsk tullstation. Vi hade fin kontakt med den norska tulltjänstemannen och när vi hörde att deras matransoner var knappa delade vi med oss av våra. Vi fick så rikligt med mat från koktrossen att vi kunde göra det. När det blev mörkt sent på kvällen tog jag av mig vapenrocken och byxorna samt bytte till civil skjorta och linnebyxor och travade över med matpaketet. Jag blev mycket god vän med den familjen och i många år efter krigets slut brevväxlade vi.

Den 8 maj fick vi meddelande att läget skärpts och den 12 maj på pingstdagen kom så ordern, "Giv Akt!" Detta innebar att det var full beredskap och att omedelbar risk för anfall förelåg. Vi intog våra grävda stridsvärn med skarpladdade gevär och kulsprutor, även skarpladdade granater delades ut. Vår uppgift, om tyskarna anföll, var att uppehållande försvara och rapportera bakåt till närmaste försvarslinje. En svår uppgift som vi nog uppfattade som vår sista här i livet. Den pingstnatten var nog allas våra tankar hemma hos våra kära.

Men ingenting hände och den 14 maj kom meddelandet att "Giv Akt!" upphör. Givetvis kände vi det lättare när vi fick återgå till den vanliga vakthållningen. Men trots avspänningen kom det ofta tyska officerare i bil fram till oss. En dag kom det två tyska soldater på cykel och ville komma in i Sverige. Vi avväpnade dem varefter både soldater och cyklar fick transport till Torsby för internering.

Dagen efter kom en bil med tre tyska officerare och ville tala med förbandets chef. Jag kallade på vår plutonchef som var fänrik Ström, "Pinnen" kallad. Tyskarna mötte fänrik Ström mitt på grängsgatan, (se foto), där de framförde sitt ärende. De ville att vi skulle lämna tillbaka de två soldaterna som vi internerat, även cyklarna därför att de var stulna i Norge. Den tyska majoren fick klara

*Utprovning av skyttevärn vid
norska gränsen.*

besked av vår fänrik, att när kriget är slut får ni tillbaka både soldater och cyklarna.

Den 16 maj kom ett efterlängtad besked, vårt kompani skulle förflyttas till Torgåsmon i Lima. Vår uppgift där blev att minera vägen mot Rörbäcksnäs och Norge. Vi grävde ner minor på många ställen, helst i trånga pass där det var svårt att komma av vägen. Dessa mineringar vaktades dygnet runt av soldater som avlöste varandra i två timmars pass. Vistelsen i Torgåsmon blev inte lång, redan efter tre veckors vaktjänst förflyttades vi till Mångsbodarna där vi installerades i fäbodstugor. Vi undrade så vad vi skulle göra i Mångsbodarna, Wasaloppet var kört, kontrollen låg öde och allt var lugnt och stilla. Svaret fick vi vid morgonuppställningen, vi skulle varje dag marschera ner till Tennänget för att upprätta en bakre försvarlinje, genom att bygga skyddsrum, gräva skyttevärn och bygga vägspärrar som snabbt kunde rullas ut på vägbanan. Detta arbete sysslade vi med ända till första veckan i juli då vi fick åka hem. Detta var min första och min andra period i beredskapstjänst, tid åtta månader.

Nästa inkallelse blev den 2 januari 1941 då jag blev kallad till Östersund i tre månader för utbildning till reservunderofficer. Utbildningen i Östersund blev hård med många övningar på fjällen runt Åreskutan.

Den 7 januari 1942 kallades jag till tjänstgöring i Falun. Min utbildning till sergeant medförde att jag nu skulle vara på regementet och utbilda nyinryckta rekryter. Det var tre månaders synnerligen trist tjänstgöring.

I min inskrivningsbok finns noterat att jag varit inkallad 12 gånger under krigsåren. Flera av dessa perioder lämnar jag åsido för att i stället skriva litet om de två sista inkallelserna.

Den ena av dom två var 30 dagar vid en manöver i Sollefteå. Jag fick till uppgift att ombesörja mat till både manskap och hästar. Detta innebar att jag varje dag åkte in till Sollefteå slakteri och hämtade slaktade kor. På depån hämtade vi hö och havre som vi körde ut till vår förläggning i trakten av Sandöbron. Varje morgon fick vi en uppgift på hur mycket mat och hö varje förband skulle komma och hämta på kvällen eller natten. Det var en stor manöver och allt var fältmässigt därför var det mörkläggnings och alla transporter måste ske på natten med avskärmat lyse. Jag hade sju slaktare på plutonen som styckade djuren och delade upp till dom olika förbanden. Det var slaktare från andelsslakteriet i Borlänge och från Mårthans slakteri i Rättvik. En dag kom regementschefen på inspektion utan förvarning, grabbarna var i full verksamhet med att stycka köttet och dela upp i de beställda portionerna. Alla slaktarna hade vita plastförkläden, vita plastmuffar på armarna och vita handskar. På bänkarna låg vita plastdukar under köttet och på golvet i tältet låg hackat granris. Allt detta

Fänrik Ström träffar tyska officerare på gränsgatan mot Norge.

imponerade på översten och han berömde grabbarna. Sedan frågade han mig om jag var slaktare tillyrket. Nej överste jag är målare, men det går bra ändå när man har kunnigt folk som klarar allt. Översten svarade då, samma sak har också jag erfarit.

Till sist några minnen från min sista period under beredskapstiden, den varade från 20 november 1944 till den 1 februari 1945. Jag blev förlagd till Bograngen i Värmland som chef för tredje pluton. Denna pluton var en s.k. arbetspluton vilket innebar att vi skulle utföra praktiska arbeten. Vår första uppgift var att gräva ner stolpar och dra fram en elledning 5 km. lång och göra elektriska installationer. Då kan man fråga sig om jag var rätt man på rätt plats, en målare som chef för elektrifiering. Det var ingen svårighet, det fanns 10 stycken elektriker på plutonen, 2 stycken hade egna installationsfirmor. Att gräva gropar och resa stolpar, det klarade resten av plutonen.

Som avslutning ett minne från en cykeltur. Jag hade varit hemma på julpermission och var på väg tillbaka till Torsby. Det var dagen före nyårsafton, jag åkte tåg från Mora till Ludvika där jag bytte och steg på Stockholmståget. På tåget sammanträffade jag med fjärde plutonchefen på vårt kompani, som också var på väg till förläggningen. Vi bestämde oss för att ligga över på hotellet i Torsby och åka buss till Bograngen nästa dag. När vi installerat oss på hotellet beställde vi litet mat och dryck, mådde gott och såg fram emot en skön kväll. Då

Denna bild visar vår goda beredskap, vid norska gränsen.

kom en kypare fram till oss och frågade om någon av oss hette Segerstad. Ja sade min kamrat det är jag. Ni skall ringa till kompanichefen omgående, vilket han gjorde. När han kom tillbaka till mig såg han allvarlig ut och sade till mig: Du får stanna kvar på hotellet, jag måste infinna mig på kompaniet före klockan 6.00 i morgon. Det blir för dyrt att åka taxi så jag lånar en cykel här och trampar iväg i kväll. Vi lånar två cyklar, sade jag och följer med, det blir trevligare om man är två.

Klockan 10 på kvällen trampade vi iväg på våra lånade cyklar den tre mil långa vägen till Bograngen. Det var 15 grader kallt, klar himmel och fullmåne. Det gick inte precis lätt men vi höll oss varma utom fötterna som kändes kalla varför vi i alla motlut steg av cyklarna och gick, det var vår räddning. Vi kom fram klockan halv två på natten och min kamrat övertog befälet över 5:e kompaniet. Detta var en cykeltur att minnas.

Detta var några av mina beredskapsminnen från en tid som trots strapatser framstår som en härlig tid med ett kamratskap som var fostrande för oss alla.

Evald Håkansson